

Nieuwsbrief Zeetrekellingen

Nr. 8, januari 2025

Zeekoeten, Katwijk – Savoy 21-11-2021

Foto: René van Rossum

Vrij rap na de vorige nieuwsbrief een nieuwe aflevering om weer terug te komen op het beoogde verschijningschema. We geven een korte terugblik op de afgelopen wintermaanden, en besteden aandacht aan recent verschenen artikelen over Zwarte Zee-eenden en vogelgriep-impact op Britse zeetrekposten.

Winter 2024/25: waar waren de alken?

In de vorige nieuwsbrief merkten we al op dat zeetrekellingen in september-november 2024 magere aantallen opleverde van nogal wat soorten, waaronder ook arriverende wintergasten zoals alkachtigen, Drieteenmeeuw en duikers. Ondertussen is ook het seizoen voor die wintergasten een eind op streek. Al kunnen van deze groep ook in februari soms nog aanzienlijke aantallen worden gezien, normaliter ligt de piekperiode in december-januari, en dus kunnen we de balans al voorzichtig opmaken. Tabel 1 vergelijkt de uurgemiddelden van vier talrijke wintergasten langs zeetrekposten in afgelopen december en januari met die in de 10 jaren daarvoor. De tabel bevestigt wat regelmatige tellers al lang hadden opgemerkt: het was een ronduit belabberde winter qua aantallen zeevogels in de kustzone. Met name Zeekoeten en Alken waren bijna niet te zien; het uurgemiddelde van maar iets meer dan één 'Alk/Zeekoet' per uur bedroeg nog geen 2% van wat 'normaal' is, en was lager dan in alle 10 voorgaande winters. Dat tekende zich al in november af (toen nog 18% van het tienjarig gemiddelde) maar zette versterkt door in december (2%) en januari (1%).

Ook de Drieteenmeeuw was schaarser dan in alle 10 voorgaande winters, met slechts 14% van het 'gemiddelde uurgemiddelde'. Voor een beetje aantallen zeevogels moesten de tellers het dus vooral van (Roodkeel)duikers hebben, maar ook die waren bepaald niet talrijk (64% van 'normaal'), zij het niet zo extreem als AZ-jes en Drieteenmeeuwen. Een wintersoort die niet in negatieve zin opviel was Jan-van-Gent. In november was deze twee keer zo talrijk als gemiddeld in het voorgaande decennium, wat opmerkelijk genoemd mag worden gezien de grote sterfte door vogelgriep in 2022. In december en januari waren de aantallen niet veel lager, maar omdat het normaal is dat in midwinter iets meer genten voor de kust vliegen dan in november was het uurgemiddelde toen niet meer uitzonderlijk hoog (113%). In de vorige nieuwsbrief werd al vermeld dat volgens vissers veel Wijting voor de kust aanwezig was in een voor Jan-van-Genten aantrekkelijk formaat. Naar de reden voor de schaarste van de andere soorten is het gissen. Hielden deze vogels zich elders in de Noordzee op? Vlak voor deze nieuwsbrief werd samengesteld werden door waarnemers van Delta Milieuprojecten en Waardenburg Ecology vliegtuigtellingen uitgevoerd in het kader van

de zeevogelmonitoring, en daarbij werden verder weg op het NCP wel flinke aantallen Alken en Zeekoeten gezien. Ontbraken ze dan voor de kust omdat kleinere vis, waarvan zij het moeten hebben, hier schaars was? Een soort waarvoor dat in ieder geval geen verklaring vormt is de Zwarte Zee-eend, waarvan de getelde aantallen ook kleiner dan normaal waren (23% van het 10jarig gemiddelde).

Met het merendeel van de normaal talrijke soorten flink in de min was het geregeld best saai boven zee. (Dat werd overigens deels goedge maakt door grote concentraties

meeuwen op diverse strandtrajecten waar veel zeesterren en schelpdieren waren aangespoeld.) Dit is wellicht ook te merken in het aantal getelde uren, dat een kwart lager lag dan recent gebruikelijk in december-januari. Het weer zal daar echter ook aan bijgedragen hebben; het was veelal erg somber en er waren best veel dagen met slecht zicht. Toch bleven op diverse posten de tellers gewoon hun uurtjes maken. Dankzij deze doorbijters worden dit soort variaties in het voorkomen van zeevogels zichtbaar, en kunnen we op enig moment patronen gaan zien die aanwijzingen geven voor verklaringen.

	dec 2024 – jan 2025		10-jaars periode 2015/16 - 2023/24 (dec-jan)			
	uurgem.	%	10-jrs gem.	s.d.	min	max
Alk+Zeekoet	1.2	2%	66	54	4.5	163
Drieteenmeeuw	6.5	14%	45	23	18	89
duikers totaal	36	57%	64	29	24	109
Jan-van-Gent	18	113%	16	7	3	26
Zwarte Zee-end	39	23%	165	124	13	435
uren geteld	571	74%	769	114	634	932

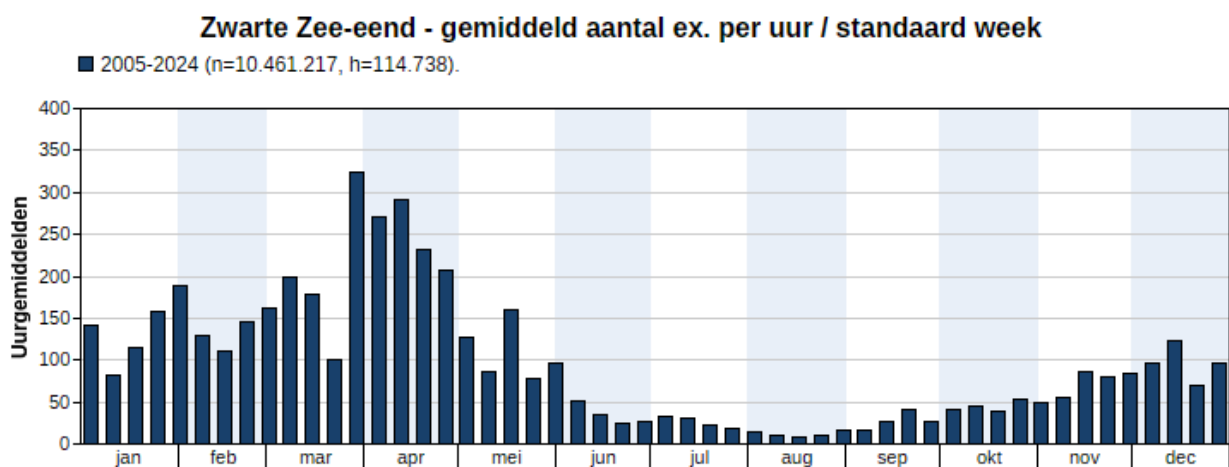
Tabel 1. Uurgemiddelden (vogels/uur) van enkele 'wintersoorten' in december 2024 en januari 2025, vergeleken met die in dezelfde maanden in 10 voorgaande jaren.

De kolom '%' drukt het uurgemiddelde in 2024/25 uit als percentage van het 10-jaars gemiddelde.

Pendelende Zwarte Zee-eenden

De Zwarte Zee-eend is een van de meest vertrouwde verschijningen voor zeetrekters; er gaat vrijwel geen tel-uur voorbij zonder dat er minstens enkele passeren. Figuur 1 toont het jaarpatroon in de uurgemiddelde aantallen langs onze kust. De soort is hier jaarrond aanwezig, maar het minst in de (na)zomer. Vanaf september-oktober nemen de uurgemiddelden langzaam toe tot ze in december-februari schommelen rond een stabiel niveau. In maart en april worden de aantallen dan nog eens fors hoger, waarna ze in mei en juni weer dalen naar het lage zomerpeil. Dit patroon is langs de hele kust vergelijkbaar, al stijgen de aantallen langs de Waddenkust in het najaar eerder dan verder zuidelijk. Wat deze grafiek, waarin de trekrichtingen zijn gesommeerd, niet laat zien is dat met uitzondering van maart-mei, wanneer verreweg de meeste Zwartjes noordwaarts gaan, vliegbewegingen langs de

is intussen wel dat er op plaatsen waar grote groepen Zwarte Zee-eenden voor de kust pleisteren in de ochtend vaak massale verplaatsingen over enkele tot tientallen km plaatsvinden, die correcties lijken voor nachtelijk afdrijven op de (noord- en oostwaartse) netto getijstroom langs de kust. Een aanwijzing dat het getij hierbij een rol speelt is dat de betrokken aantallen een samenhang vertonen met de maancyclus (Fijn e.a. 2017). Zeer recent viel het nieuwste nummer van Limosa in de bus, met daarin twee interessante artikelen die meer inzicht geven in de verplaatsingen van Zwarte Zee-eenden aan de hand van 21 met zenders uitgeruste vogels (Camphuijsen & van Lieshout 2025a,b). De eenden werden in de winters van 2017/18 en 2018/19 gevangen ten noorden van Ameland en Schiermonnikoog door ze 's nachts vanuit een rubberboot te verblinden met een lamp, waarna op een nabij liggend schip operatief een zender in het

Figuur 1. Uurgemiddelden van passerende Zwarte Zee-eenden langs Nederlandse zeetrekposten, 2005-2024 (Trekellen.nl).

kust vrijwel steeds in beide richtingen plaatsvinden zonder dat er één duidelijk overheerst. Dat roept vragen op over de interpretatie: gaat het om trek over lange afstand (aannemelijk voor de voorjaarspiek), om regionale verplaatsingen binnen Nederlandse wateren (bijvoorbeeld tussen de Wadden en de Voordelta) of om lokale vluchten over veel kleinere afstanden? Bekend

lichaam werd aangebracht. De twee typen zenders leverden tot 7 respectievelijk tot 22 maanden locatiegegevens op.

Het eerste artikel focust op het ruimtegebruik en het dagritme van de vogels in de Nederlandse Noordzeekustzone, het tweede beschrijft hun verplaatsingen op de schaal van de flyway. En dat laatste letterlijk: de 14 met

Argos-satellietzenders uitgeruste vogels bestreken in de loop van het jaar samen vrijwel het hele bekende verspreidingsgebied van Zwarte Zee-eenden, van NW-Portugal tot ZW-Ierland, de Ierse Zee, zuidelijke Noordzee, Denemarken en de Oostzee tot waarschijnlijke broedgebieden in Noord-Rusland tot 80° OL. Opvallend genoeg kwamen ze niet in noordelijk Scandinavië en het Noord-Atlantische gebied. Van de zes vogels die richting Siberië trokken bezochten drie vrouwtjes vermoedelijke broedgebieden ver in het binnenland, rondom het stroomgebied van de Ob, maar bleven drie mannetjes hangen in baaien langs de noordkust tussen de Witte Zee en Yamal. Of dat 'natuurlijk' gedrag was of een uitgesteld effect van de zenders is voornamelijk onduidelijk. Opmerkelijk voor schrijver dezes was hoe lang sommige vogels in Noord-Rusland bleven: tot in oktober. Dit verklaart wellicht mede de uiterst geleidelijke toename van de aantallen langs onze kusten in het najaar. Terugkeer in Rusland vond plaats vanaf mei, dus niet erg lang na de periode van doortrek langs onze kust, maar vaak na een stopover nabij de Baltische staten.

In het winterareaal bleken de vogels verre van honkvast, en maakten ze geregeld flinke vluchten. Ruwweg was een onderscheid te maken tussen regionale verplaatsingen binnen de zuidelijke Noordzee (Denemarken-België),

doorvliegen naar het Atlantisch kustgebied (NW-Spanje, Frankrijk, en Britse Eilanden; vooral najaar) en gebruik van de Oostzee (vooral april-oktober). Alle bezochte locaties waren al bekend als pleisterplaatsen van Zwarte Zee-eenden. Aanvullend op onze eigen kustzone brachten de in Nederland gezenderde vogels de meeste tijd door in Duitse en Deense wateren. De resultaten laten echter zien dat verplaatsingen langs onze kust in het hele jaar naast lokale bewegingen ook vluchten over honderden kilometers omvatten. Het lijkt erop dat de vogels gedurende het jaar een beeld proberen te houden van de omstandigheden in alternatieve voedselgebieden in een groot, internationaal gebied, door deze af en toe te bezoeken.

In Nederland verbleven de zendervogels het meest in de Noordzeekustzone boven de Waddeneilanden oostwaarts vanaf Terschelling. Daarnaast werd vooral de Voordelta geregeld bezocht, en in het voorjaar de kust van Noord-Holland (Callantsoog e.o.). Voor een deel was deze verspreiding te verklaren door de aanwezigheid van grote hoeveelheden kleine schelpdieren (o.a. zwaardschedes en Halfgeknotte Strand-schelpen), maar voor een deel ook niet. Niet alle rijke schelpdierbanken werden bezocht en de vogels brachten ook tijd door op plekken

Voorbeeld van een vogel met geïmplanteerde zender
Zwarte Zee-eend Kees, adulte man, 21-12-2017.
Foto Claudia Burger

waar voedseldichtheden niet erg hoog waren. Dat laatste geldt ook voor de nog onbegrepen nachtelijke verspreiding. De GPS-GSM zenders, die per dag 5-9 nauwkeurige lokaties gaven, lieten een opmerkelijke ritmiek zien waarbij de vogels vaak overdag sterk geclusterd in ondiepe zones nabij de kust verbleven, maar in de avond en nacht verder uitzwermden, soms tot enkele tientallen km. Ze bezochten daarbij ook waterdieptes waar voor de eenden volgens energetische berekeningen nauwelijks meer profitabel naar schelpen valt te duiken. Wat ze daar deden was aan de zenderdata niet te zien en de

reden voor deze verplaatsingen blijft dan ook onduidelijk. Op de kaartjes is wel te zien dat boven de Wadden soms ook een oostwaartse component in de nachtelijke verplaatsing zat, die met de getijreststroom te maken zou kunnen hebben, maar dat verklaart nog niet de verschuiving naar dieper water. Zo suggereren deze zenderdata dus dat de soms massale 'ochtendvlucht' van Zwarte Zee-eenden langs zeetrekposten niet alleen een correctie is voor afdrijven, maar ook een terugkeer vanuit ogenschijnlijk zelfgekozen nachtelijke omzwervingen met een vooralsnog onbekend doel.

*Stroom Zwarte Zee-eenden, Texel, Hoornderslag-Paal 9, 13-5-2013
Foto Kees Camphuysen*

Ook Britse zeetrekters meten vogelgriep

In voorgaande nieuwsbrieven is enkele malen aandacht besteed aan de catastrofale uitbraken van hoogpathogene vogelgriep (HPAI) in kolonies van kust- en zeevogels in 2022 en 2023, en de vraag of gevolgen hiervan waren terug te zien in zeetrekellingen langs de Nederlandse kust. Het antwoord was 'ja' voor enkele soorten waarbij het virus bijzonder sterk had huisgehouden, met name Jan-van-Gent en Grote Stern, en wellicht ook Grote Mantelmeeuw, Grote Jager en Drieteenmeeuw (zie nieuwsbrieven nrs. 3, 4 en 6).

Intussen hadden ook onze Britse collega's bedacht dat zeetrekellingen, verzameld via Trektellen, een geschikte bron kunnen zijn van gegevens over de impact van vogelgriep op zeevogelpopulaties. In Bird Study verscheen recent een analyse (MacGregor e.a. 2024) van zeetrekgegevens uit de jaren 2018-2023 van de Engelse oostkust (langs de overige kusten van de Britse Eilanden zaten te weinig gegevens in Trektellen voor analyse). Van de 24 beschouwde soorten zee- en kustvogels was bij 14 sterfte door HPAI vastgesteld in het Verenigd Koninkrijk. De analyse is meer sophisticated dan die in de nieuwsbrieven, en hield onder meer rekening met het jaar waarin HPAI werd geconstateerd bij de betreffende soort, verschillen in talrijkheid tussen telposten en in de loop van het najaar, en weersomstandigheden (op een manier die vergelijkbaar is met de berekening van trends op basis van de Nederlandse zeetrekellingen).

De onderzochte vraag was of uurgemiddelde aantallen passerende vogels lager waren na het optreden van een HPAI-uitbraak dan ervoor.

Veranderingen in getelde aantallen werden gevonden bij vier soorten met bekende HPAI-sterfte: Grote Jager (-76%), Grote Stern (-33%), Kokmeeuw (-20%) en Dougalls Stern (-40%). Tien andere soorten met bekende HPAI-sterfte vertoonden geen verschil in de trekellingen. Opvallend genoeg was daarbij ook de Jan-van-Gent, waarvan de sterfte tienduizenden adulte vogels bedroeg en leidde tot een afname van 25% in de bezetting van broedplaatsen in het jaar na de uitbraak (Tremlett e.a. 2024). Langs de Nederlandse kust werden in najaar 2022 minder dan half zo veel genten gezien dan in de vijf jaar ervoor, maar in 2023 juist méér. Ook bij Visdief/Noordse Stern, Alk/Zeekoet en de grote meeuwen werd op Engelse zeetrekposten geen significant effect geconstateerd, dus ook niet bij de Grote Mantelmeeuw waarvan de aantallen bij ons in 2022-23 ook opvallend lager lagen. Van tien soorten zonder bekende vogelgriepsterfte in het VK werden bij twee soorten afnames gevonden die samenvielen met de timing van HPAI: Aalscholver (-28%) en Noordse Stormvogel (-32%). Bij afwezigheid van andere aanwijzingen blijft natuurlijk onduidelijk of vogelgroep werkelijk de oorzaak was van deze afnames. De onderzoekers concluderen dat zeetrekdata kunnen bijdragen aan het detecteren van veranderingen in aantallen zeevogels en het monitoren van de impact van HPAI.

Literatuurverwijzingen in deze nieuwsbrief

Camphuijsen K. & van Lieshout S. 2025a. Zwarte Zee-eenden in Nederland (1) – foerageergebieden, dagritmes en ruimtegebruik in de Noordzeekustzone. *Limosa* 97: 145-161.

Camphuijsen K. & van Lieshout S. 2025b. Zwarte Zee-eenden in Nederland (2) – connectiviteit in de East Atlantic Flyway. *Limosa* 97: 162-174.

Fijn R., Leopold M., van der Ham N. et al. 2017. Een onverwachte concentratie van Zwarte Zee-eenden in de Hollandse kustzone in een gebied met hoge dichtheden aan geschikte schelpdieren. *Limosa* 90: 97-117.

Macgregor C.J., Gillings S., Balmer D.E., Boersch-Supan P.E., Harris S.J., Hereward H.F.R., Humphreys E.M., Pearce-Higgins J.W., Taylor R.C., Troost G. & Atkinson P.W. 2024. Impacts of highly pathogenic avian influenza on seabird populations in the North Sea are detectable in sea-watchers' migration counts. *Bird Study*, <https://doi.org/10.1080/00063657.2024.2440826>

Tremlett C.J., Morley N. & Wilson L.J. 2024. UK seabird colony counts in 2023 following the 2021-22 outbreak of Highly Pathogenic Avian Influenza. RSPB Research Report 76, Sandy, UK. <https://www.rspb.org.uk/birds-and-wildlife/seabird-surveys-project-report>

Hans Schekkerman
Gerard Troost

contact:
hans.schekkerman@sovon.nl

